

(Särtryck ur „Finlands Djurskydd“ 1917.)

Sätt ut hålkar åt småfåglarna!

En uppmaning till de unga.

J. A. Palmén.

Helsingfors 1917,
Finska Litteratur-Sällskapets tryckeri.

SÄTT UT HÄLKAR AT SMÅFAGLARNA!

En uppmaning till de unga

av

J. A. Palmén.

Detta upprop gäller alla raska och händiga folkskoleelever i vårt land.

Alla ha ni sett småfåglar förtära insekter. Varje sommar se vi huru svalorna flitigt hämta dem åt sina ungar, och varje vinter huru mesarna ivrigt syna alla barkspringsor och kvistar, för att möjligen där hitta gömda puppor eller insektägg. Fåglarna bli sålunda mycket nyttiga för växterna, villas blad insektlarverna eljes skulle förstöra.

De bli nyttiga också för oss, när de på samma sätt sköta om växterna på våra åkerfält, bärbuskarna i trädgårdarna och äppelträden, ty dessa ge mera frukt när de trivas bra. Utom denna hjälp skänka oss fåglarna glädje genom sin sång. För sina tjänster begära de ingen annan ersättning, än att ostörda få uppföda sina ungar; vi må därför strängt hålla efter kattorna och andra fåglarnas fiender.

Närmast för att skydda äggen och ungarna gömma fåglarna sina bon på mångahanda sätt. En del bygga dem i täta buskar och häckar eller i träd. Man borde därför inte hugga bort dylika i närheten av boningshusen och odlingarna, utan tvärtom plantera sådana.

Några andra insektätande småfåglar gömma sina bon i stenrös, i brokistor, under vindfällan eller trädrötter. Rätt många bo särskilt uti ihåliga murkna stubbar eller stam-

mar och under avdöda trädets lossnande bark. Hackspettarna äro så behändiga att de kunna själva hacka sig lagom stora hål i trädstammar, och i deras övergivna hål finna också andra fåglar, t. ex. små ugglor, goda boplatser.

Människor som ej närmare tänka på saken tycka emellertid, att stubbar och torra eller sjuka träd äro både fula och alldeles onyttiga, och därför hugga de dem vanligen bort. Men därmed ha de gjort alla nyttiga hålbbyggare husvilla. När dessa övergett trakten taga skadeinsekterna därstädes överhand, och sen minskas våra odlingars avkastning. Av skadan borde man bli vis, särdeles om man själv förorsakat den: vi borde alltså känna oss skyldiga att *åt de fördrivna småfåglarna skaffa andra boplatser, än dem vi av oförstånd förstört.*

Visserligen komma till oss många småfåglar helt själmant utan att behöva vår hjälp. Ja gråsparvarna, som ofta ställa till förargelser åt de trevliga sångfåglarna, äro så tilltagsna att de mycket hellre böra hållas efter. Också svalorna komma nog till rätta allena; men de höra ju så gott som till husets folk och därför böra vi gärna hjälpa dem genom att längs väggen under taktäckan spika en trälist till stöd för deras bon. Gråa flugsnapparn är belåten redan om den i vedtraven hittar ett skyddat ställe på en jämn klabbyta, eller någon brädlapp, som är passlig till underlag för boet; och sädesärlan bygger bo till och med inne i vedboden eller lidret.

Men vida svårare är det för alla, som bott i de förlorade hålorna. Dessa arter äro därför tacksamma om de i gengäld för de boplatser, som vi förstört, få *konstgjorda hålor, håtkar*, som passa efter envars storlek, små för mesar och rödstjärtar, större för starar, och ännu större för andra. En del fåglar äro mycket nogräknade och godkänna blott riktigt goda håtkar, men andra, t. ex. staren, är nöjd nästan med hurudana som helst. Det gäller nu att locka alla de bortdrivna tillbaka genom att uthänga håtkar av olika sorter och olika storlekar.

Färdiga hålkar får man nog köpa, ty sådana göras t. o. m. i en del fabriker. Men inte kan man på det sättet förse hela Finland med hålkar; och även landsbygden måste ju erbjuda de husvilliga hålbyggarna ersättning för de stubbar, torra och sjuka träd, som man i sin städningsiver hugget bort eller brännt som ved. Tvärtom borde i landsbygden förfärdigas hålkar i mängd och till avsalu. Varje gård borde laga åtminstone vad den själv behöver.

Arbetet borde dock ej utföras av de äldre, som ha mycket annat att uträtta. De yngre ha ju i folkskolan lärt sig slöjda enkla redskap och hemma finnas nog de som kunna hjälpa med råd. Det är *de unga i hemmen*, som skola taga i tu' med arbetet att förfärdiga och omkring hemgården utsätta hålkar åt de nyttiga småfåglarna.

Ren för 50 år sedan har ungdomens varma vän *Zachris Topelius* yrkat därpå. År 1902 har sällskapet Vanamo offentliggjort en bok om fågelskydd (v. Berlepsch-Mela), vari även hålkarna beskrivas; och i skrivelse av den 11 mars 1905 har landets skolöverstyrelse manat folkskolorna att befordra den goda saken. Men allt fortfarande finnas hålkar allenast på jämförelsevis få orter.

Det synes därför vara nyttigt att återigen taga frågan till tals. Detta upprop avser just att ytterligare mana särskilt landets slöjdekunniga skolungdom att skrida till arbetet. Varje händig folkskole-elev bör kunna laga och uppsätta några hålkar vart år. Virke fås i hemgården eller från skogen. Läraren och någon i hemmet äro säkerligen villiga att något hjälpa till med den första hålken; och därpå blir varje följande allt bättre. Småningom bli sedan de bästa slöjdarne och de ivrigaste fågelvännerna medhjälpare och pådrivare åt de mindre försigkomna.

Alltså: uppskjut inte arbetet, utan börja ren i morgon om det eljes är lämpligt, ty snart äro fåglarna i närheten och se efter om ej någon hålk ren är utsatt. Och håll sen ut ihärdigt. Nästa år komma granngossarna för att lära sig främst av den, som tidigast börjat, och så går det

undan, tills alla byar ha rikligt med både håtkar och småfåglar.

Så håller det på att gå flerstädes i Tyskland och Nordamerika. Där finnas ren många föreningar av skolkamrater, som utsätta både håtkar att häcka uti och fröbräden där fåglar om vintern få föda. De anordna där gemensamma utfärder för att se på varandras utställningar av håtkar. Där offentliggöras trevliga fotografier av hela grupper håtkar, eller av tiotal elever, vanje med sin håtk i handen, ja enskilda bilder där fåglar fritt äta från handen. Ty håtk-utsättarne och håtk-beboarne bli goda vänner: de förstå varandra, när de gagna och fröjda varandra ömsesides. Och alla ha nytta därav.

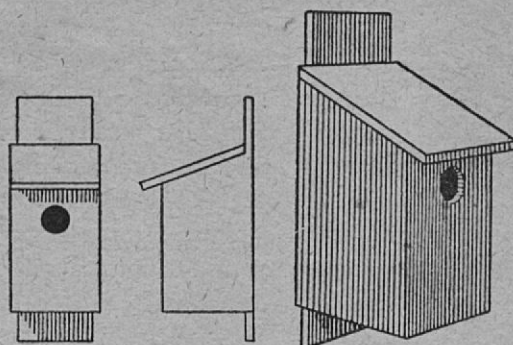
Varför skulle ej också Finlands ungdom kunna uträtta lika mycket. På en del orter finnas ren åtskilliga håtkar utsatta, men där borde finnas mångdubbelt flere; det borde finnas många vid varenda gård och i varje beteshage. Så kan det nog bli i framtiden blott folkskolornas ungdom riktigt ivrigt och allmänt börjar på därmed.

Håtkar kunna förfärdigas av olika form, men deras storlek, i synnerhet flyghålets, bör noga lämpas efter de olika fågelarterna. Figurerna här nere och måtten ge ledning. De kunna göras antingen fyrkantiga av sågade bräden, eller också av runt virke från skogen. De förra äro lättare att laga, men de flesta fåglar välja hellre de runda, emedan de se mera naturliga ut.

Tunna, ohyvlade bräden skäras i sådana stycken att de kunna hopfogas till håtkens väggar (Fig. 1). Tak och botten göras litet tjockare för att ge stadga, och allt hopfästes med trådspik. Taket göres sluttande, för att avhålla regnvatten, och hålets nedra kant skäres väl jämnat, något lutande utåt. Sittpinne behöves knappast. Ryggbrädet bör vara längre än sidorna, och däri göres två hål för spikar eller skruvar varmed håtken skall fästas. När flera äro färdiga, bstrykas de lätt med alldeles tunn lervälling och få torka; de bli härigenom gråa, som vore de gamla, redan förut bebodda,

och fåglarna lita då bättre till dem. Uti sådana hållkar värpa starar mycket gärna (fig. 1, B, flyghålet 48 mill.). Den mindre storleken (A, flygh. 32 mill.) gillas någorlunda av svart- och vita flugsnappare och talgoxar; hålet kan för andra mesar göras litet mindre, 27—29 mill.

Många fågelarter tycka emellertid mera om hållkar av rund form. De se naturligare ut, emedan barken är kvar, och dem får man aldrig bestryka med någonting. De kunna

A För mesar.

B För starar.

Fig. 1. Skala $\frac{1}{10}$.

förfärdigas av olika virke, och tillverkandet kräver större omsorg och färdighet.

Använder man granvirke, så kan den avskalade barken göras till vägg. Färsk gran skalas lätt, men torrt virke måste först uppmjukas i varmt vatten. Till tak och botten skäras runda brädbitar av gammalt, ett par centim. tjockt virke. Runt om dem fästes barkskivan med plattnubb, varefter hålet tillskåres omsorgsfullt av nyss angivna storlek. Bakom spikas ett ryggbärde varmed hålken kan fästas såsom de förra

Bästa slaget av hållkar gör man efter den modell som hackspettarna uppfunnit. Fig. 2 är tecknad efter genom-

Fig. 2.

snittet av en naturlig håla, gjord av större hackspetten. Flyghålet sluttar tydligt utåt, hålan är vidare nedåt och dess botten svagt avrundat. Väggarna äro på insidan så pass ojämna, att klorna få gott fäste när fågeln skall ut. Boet är dragfritt och varmt; dess väggar ge intet genljud, såsom bräd- och barkväggar göra när man skrapar utanpå dem. Fågeln har således gjort sig en lugn fristad.

Dessa egenskaper bör man söka ge också de konstgjorda hålkarna. Man kan göra dem av torkad al, björk, tall eller asp; till och med är det ej olämpligt om virket är något angripet av röta. En tillräckligt lång klabb med naturlig bark klyves med såg; halvorna urgröpas med hålmejsel fullt så djupt och vitt som den naturliga hålan (fig. 2) och så format som den. Flyghålet göres omsorgsfullt, så att inga sprickor uppstå, vari fågelns fot kan fastna. Båda halvorna hopfogas med skruvar riktigt stadigt.

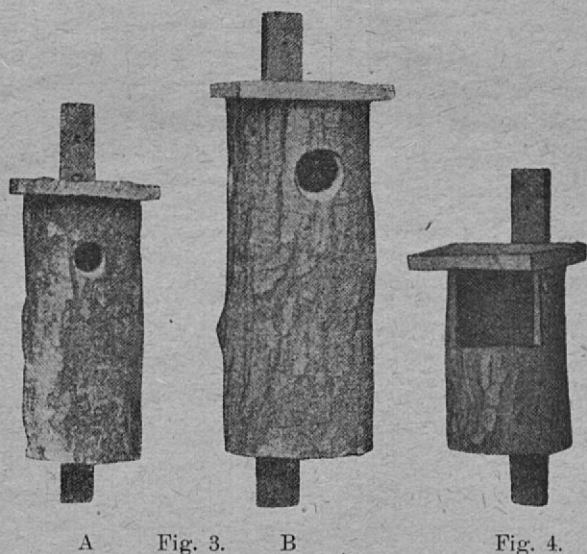
Också utan att klyva virket kan man göra runda hålkar. Sålunda gjorda av ett enda stycke bli de förträffliga (Berlepsch' fabrikshålkar), men arbetet för hand fordrar större vana och skilda redskap. Man borrar ett lagom vitt hål från klabbens ena ända, så djupt som måttet fordrar (fig. 5) och med motsvarande vidd. Väggen får vid mitten gärna bli något ojäm, men bör icke bli alltför tunn. Flyghålet göres vid angiven höjd och till sådan vidd, som arten fordrar. Taket göres av 2 centim. tjockt bräde, kanske helst något framåtlutande, och fästes med 2 eller 3 skruvar. Bakom såsom vanligt ett särskilt ryggbräde.

Vare sig virket klyves eller icke, får hålken ungefär det utseende som fig. 3 anger, A för mesar, B för starar.

Fig 4 visar huru en hålk för gråa flugsnapparens bäst kan

formas. Den har vid öppning och är nedåt urgröpt till endast en centimeters djup.

Figurerna 2—4 äro kopierade efter dem, som i Tyskland offentliggjorts av v. Berlepsch, en av de för fågelskydd mest intresserade författarne.

A

Fig. 3.

B

Fig. 4.

Siffrorna vid fig. 5 angiva hålkarnas storlek. De äro avsedda:

A för talgoxar, rödstjärt, mindre hackspett, m. fl. (Flyghålet 27—29 mill. för mindre mesar och trädkrypare.)

B för starar, göktyta, större hackspett, ävensom för några av dem i A.

(C för gråspett.)

(D för skogsduva, kaja, ugglor, spillkråka.)

Av hålkarna ha här beskrivits de enklare först och de mest fullkomliga sist. Men om man ej kan göra någon riktigt bra, så äro möjligen också alldeles enkla hålkar bättre än ingenting alls. Man kan nämligen få fåglar att häcka t. o. m. i så enkla hålkar att de egentligen ej borde

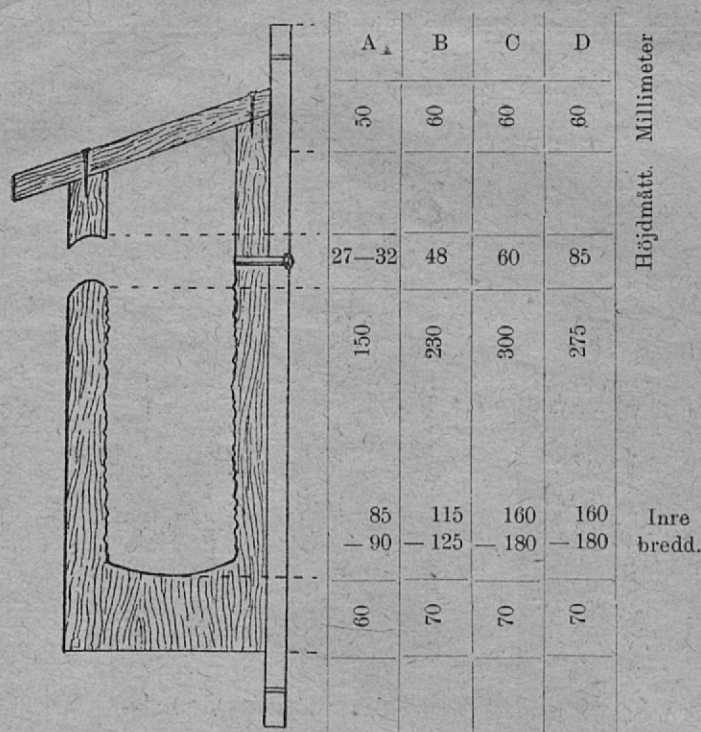

Fig. 5.

få detta namn. En gammal öppen takränna kan sågas i lagom stora stycken, som parvis fästas tillhopa, få tak och botten samt flyghål. Likaså kan man använda en väl rengjord vassbukskagge, bara man gör det förståndigt. Och finnes det i omnejden ännu kvar något trasigt, ihåligt träd eller en passlig ihålig stubbe, så kan man foga något slags regnskydd ovanpå håligheten och kanske få hyresgäst däri.

Vidare bör nämnas att man också kan uppsätta mycket större hålkär, än de för C och D angivna (se fig. 5), t. ex. för knipa, skrake o. d.; men det tyckes vara bättre, att endast äldre personer göra sådana.

Hålkär kunna utsättas alla tider på året, bäst dock om sommarn, för att fåglarna småningom må bli vana vid dem.

På våren borde de vara på sin plats i förra hälften av april. Vid utsättandet måste man ha urskillning beträffande platserna. Stararna vilja helst vistas nära gårdar och åkrar, de tycka om sällskap och bo gärna flere par tillsammans. För dem kunna hålkarna fästas 4—6 meter högt på väggar, telefonstolpar, trädstammar och dylikt. Mesarna däremot, rödstjärtar och andra bo hellre på något avstånd från varandra, så att närmaste omgivningens insekter räcka till åt varje par. För dem kunna hålkarna fästas vid uthus, i skogsbryn och snår, uti hagar och inne i blandskog. Man kan försöka olika högt, 2—6 meter från marken, och bör genom att anbringa allehanda förhinder se till att kattor ej nå hålken. Svårare att hålla borta äro ekorrarna, ty de äro så viga; de röva mycket gärna ägg och ungar ur hålkarna, och hämta sedan dit mjuk fyllning för att själva taga platsen i besittning. Också sparvarna bruka nära böningshus bli inkräktare.

Man bör icke välja sådana ställen, som äro mycket utsatta för vind, hellre då skyddade. Hålken bör aldrig luta bakåt, utan stå lodrätt; och starkt skall den fästas, så att vinden ej skakar den, ty fågeln är rädd för bullret. Mynningen skall helst ställas åt öster, emedan fåglarna vakna tidigt; åt söder och sydväst äro också bra riktningar, ty det är varmare än mot nordén. Att sätta in en liten torr hötapp, torra blad eller dylikt, går an, men nog skaffar fågeln sitt bomaterial bäst själv. Gamla hålkar bör man mot våren tömma, så att de bli snygga. Detta kan göras genom öppningen med en krokig järntråd. Men det går behändigast om taket är fäst med skruvar eller krökta trådspikar, som kunna vridas om, så att taket fås lös; sedan skall det dock åter fästas fullt stadigt. Man kan gärna insätta 1—2 centim. av en blandning av $\frac{2}{3}$ sågspån och $\frac{1}{3}$ torvmull.

Och slutligen ett råd: man bör allt emellanåt gå för att se åt sina hålkar, dels för att hjälpa om någon råkat i olag, dels ock för att studera småfåglarnas företag när de

ställa det gott för sig och ungarna. Därav få vi själva utomordentligt nöje, men vi måste göra det mycket försiktigt för att ej störa dem. Och sedan kan man roa sig med att föra dagbok över vad man själv sett. Sådant är också efteråt nöjsamt att minnas.

Zachris Topelius har härom skrivit följande ord riktade enkom till de unga:

»Men behaga fåglarna stiga in i de kamrar du bjuder dem? Ja, det göra de visst, om du är en artig värd och sörjer för deras bekvämlighet, så att de känna sig hemmastadda. Du skall icke vänta, att de strax antaga bjudningen. Allt nytt är misstänkt för dessa små värnlösa varelser, som hava många fiender. Men de äro nyfikna som barn, de vilja gärna veta vad det obekanta föremålet betyder i det bekanta trädet eller på den väl kända väggen. De hålla sig flera dagar, kanske veckor på avstånd, men flyga småningom närmare, sätta sig ned ett stycke från hålken och låtsa som om de icke alls brydde sig om den. När de då icke märka någonting fruktansvärt, flyga de åter närmare, och slutligen fördrista sig sådana djärva hjältar, som talgoxen, att sätta sig ned på hålkens tak. De rädsla fatta mod, när de se vågstycket lyckas, följa efter, och slutligen sätter sig den nyfiknaste på den lilla pinnen. Är han engång där, måste han ju titta in i flyghålet och se vad där inne kunna vara för underliga ting. Han trippar in, han ser sig omkring och trippar åter ut på pinnen. Det där är ett bra ställe, tänker han; där är torrt, där är skugga, där är skydd för blåsten och fred för fiender. Det kunde nästan passa att bygga ett bo i; där vore trevligare än i den gamla trädstubben, där det regnar in genom taket. Allt detta lägger han på minnet, ty fåglarna hava ett utmärkt minne. Nästa vår bygger han bo där, jagar alla dagar i närmaste omgivning, äter upp tusen små puppor eller maskar om dagen, rensar trädgården från dess värsta fiender och betalar på detta sätt en rätt ansenlig hyra för sitt lilla kvarter.»

»Den, som hängt ut hálken, har först ett nöje av att se huru fåglarna småningom bliva bekanta med tillställningen. Sedan blir ett ännu större nöje att se dem bygga bo där och flyga in i hålet med det ena strået efter det andra i munnen. Och detta nöje varar hela sommaren om. Ty när boet är byggt, hämtar hanen mat åt honan, som ligger på äggen, och sedan hämta de båda mat åt ungarna. Slutligen skola ungarna lära sig flyga, och detta är icke det minst nöjsamma. Man har det bästa tillfälle att studera de små fåglarnas hemseder, deras kvicka jakt, deras olika kvitter, och blir på detta sätt tusen gånger mera bekant med dem, än om man ser dem sorgsna och fångna i en bur, eller uppstoppade i en samling, eller målade uti bilderböcker.»

»Detta är ett sant, ett oskyldigt, ett lärorikt nöje, ty *man lär sig då att känna den levande och fria naturen, icke den fångna och döda.* Jämför nu detta nöje med deras, som fånga, pina och döda de små fåglarna, eller plundra deras värlösa bon! Vilket nöje är ädlare, vilket är mera värdigt en tänkande, en vetgirig, en god människa? Icke det, som njuter av andras lidande; icke det, som endast förstör, utan det, som gläder sig åt andras glädje, som känner sig lyckligt av att bereda andras lycka och som, starkt i kärlek, tillika låter oss kasta en förtrogen blick in i Guds visa skapelse.»

Ovanstående uppsats är tillkommen på initiativ av Djurskyddsföreningens i Helsingfors Ungdomssektion. Den kommer genom Skolstyrelsen att tillsändas alla landets folkskolor.

4